

Izvirni znanstveni članek/Article (1.01)

Bogoslovni vestnik/Theological Quarterly 82 (2022) 2, 485—499

Besedilo prejeto/Received:01/2022; sprejeto/Accepted:05/2022

UDK/UDC: 314.04:27-426

DOI: 10.34291/BV2022/02/Kezman

© 2022 Kezman et al., CC BY 4.0

Mihaela Kežman, Jana Goriup in Mitja Gorenak¹

Pomen prenosa vrednot med generacijami

The Importance of Passing on Values between Generations

Povzetek: Demografske spremembe vplivajo tudi na sodobno družino. Ta se namreč spreminja. Medgeneracijsko sodelovanje kot del skupnega bivanja ni več samoumevno. Zdi se, da se vrednote družinskega življenja v procesih, ki jih družina doživlja v postmoderini družbi, nekako izgubljajo. Slednje nas je vodilo v raziskovanje, kako se vrednote prenašajo skozi medgeneracijski odnos starih staršev in njihovih vnukov. S tehniko anketnega vprašalnika smo na vzorcu 405 starih staršev v starosti od 65 do vključno 75 let ugotavljali, katere vrednote so obema populacijama pomembne in katere ter v kolikšni meri lahko stari starši prenašajo na svoje vnuke. Uporabljen instrumentarij je bil zasnovan na podlagi Muskove lestvice vrednot (MLV). Na osnovi dobljenih empiričnih podatkov smo ugotovili, da so vrednote, ki so osebno pomembne starim staršem, pomembne tudi za prenos na njihove vnuke. *Vera* se je izkazala kot najpomembnejša vrednota (vrednost korelacije 0,812), saj jo stari starši, ki jim je ta vrednota pomembna, prenašajo tudi na svoje vnuke. Odkrili smo tudi nekatere razlike glede na spol starih staršev, medtem ko pri večini vrednot, ki smo jih raziskovali, vpliva starosti nismo zaznali. Raziskava je gotovo spodbuda za nadaljnje raziskovanje – posebej v času krize, ko je družina toliko bolj pomembna in vrednote še toliko bolj nujne.

Ključne besede: vrednote, stari starši, vnuki, družina, vera

Abstract: Demographic changes that we are seeing happen have a significant influence of families. Intergenerational cooperation is no longer seen as something that we can take for granted based purely on the fact that various generations live together. Based on all of this it seems that values are losing their power. This has led us to research the area of values, in particular, we were interested in how values are being transmitted from grandparents to grandchildren through intergenerational relations. We have used a paper-pencil survey where we gathered responses from 405 respondents, aged between 65 and 75 years of age inclusive, asking them how important selected values are for their personal and how important do they see these same values for being

¹ Korespondenčni avtor.

transmitted to their grandchildren. We have found out that those values that are important for grandparents themselves are also important to be transmitted to their grandchildren. For this purpose, we have used a pre-existing questionnaire based on Musek value survey (MLV). Another interesting discovery of our research is also that the value of faith (correlation value 0,812) has proven to be the most important value for transmission to their grandchildren based on the views of grandparents. Our research also identified certain differences when it comes to the gender of grandparents and age of grandparents in relation to the transmission of values. Results of the survey can be directly used or can be used for further research purposes especially now when in times of crisis family is a value, we all must foster as necessary.

Keywords: values, grandparents, grandchildren, family, faith

1. Uvod

Podaljševanje življenjske dobe in intenziven porast starejšega prebivalstva ne spreminja samo starostne strukture prebivalstva, temveč tudi oblike in vsebine družinskega življenja ter družinskih vlog (Coale in Hoover 2015, 9–18; Goriup in Lahe 2018, 32; Samir in Lutz 2017, 18–192; Pol 2017, 3–15; Vaupel, Villavicencio in Bergeron-Boucher 2021). Temeljna značilnost demografske prihodnosti evropske (tudi slovenske) družbe je torej staranje. Vsak človek doživlja staranje in starost drugače. Vsak ima svoje značilnosti, ki jih je treba spoštovati, vsak tudi posebne potrebe, ki morajo biti zadovoljene, če želimo govoriti o kakovosti življenja v starosti (Filej in Kaučič 2019, 556). Pri trenutnem staranju prebivalstva so že vidne posledice demografske dinamike (Reynaud in Miccoli 2019, 8–9), ki je zaznavna ne le pri starejših, temveč tudi pri mladih. V preteklosti so bili starejši mlajšim generacijam glavni vir znanja, veščin in informacij za vsakdanje življenje in delo, kar je gotovo neposredno povezano z vrednotami. Bistvena sestavina doživljanja smisla starosti je prav prenašanje spoznanj in izkušenj mlajšim generacijam. Generacije so v zadnjem stoletju dosegle velik izjemno velik razvoj znanja na materialno-tehničnem in naravoslovnem področju, medtem ko sta znanje in možnost za kakovost osebnostnega razvoja in medčloveškega sožitja delno zaostala – prav to pa je odločilnega pomena za kakovostno staranje in solidarno sožitje med generacijami. Starejši in nemočni ljudje so v današnji družbi pogosto marginalizirani. V takih družbenih razmerah tudi sami starejši starosti ne sprejemajo in specifičnih možnosti, ki jih ponuja tretje življenjsko obdobje vse do konca življenja, ne vidijo (Goriup in Lahe 2018, 164–165). Družbeni prehodi od ene generacije k drugi že od nekdaj omogočajo prenašanje dediščine na mlajše. V sodobnih družbah, družinah so se medgeneracijska razmerja bistveno spremenila, vsaka generacija življenje in življenjske izzive doživlja na svoj način (Kump in Jelenc Krašovec 2013, 11). Prenašajo se ne le znanja, temveč stari starši na svoje vnuke prenašajo tudi svoje poglede, razmišljanja in vrednote.

Prav slednje nas je vodilo v raziskovanje področja prenosa vrednot med generacijo starih staršev in generacijo vnukov, ki se v okoliščinah, v katerih smo se kot družba znašli, kaže zelo pomembno – posebej v času, ko pogosto slišimo, da je družina v krizi in da se odnosi v družinah spreminjajo in krhajo.

2. Teoretična izhodišča

2.1 Družina kot osnovna celica družbe

Družina je vrednota (Musek 1995, 207), uvrščena v sam vrh na lestvici vrednot (Potočnik 2009, 261), in še vedno osnovna družbena enota. Družina niso zgolj posamezniki, ki jo sestavljajo, ampak veliko več (Chambers in Gracia 2021). Družine uživajo tudi številne pravice in privilegije, tako formalne kot neformalne, ki drugim niso zagotovljene (Powel 2014, 2). V širšem smislu je osnovna in najpomembnejša eksistencialna celica, znotraj katere se oblikujejo najpomembnejši socialni odnosi – tako v jedrni družini kot tudi skozi odnose z drugimi člani razširjene družine (Chambers in Gracia 2021). Pearce, Hayward, Chassin in Curran (2018, 592) ugotavljajo, da so družinski člani lahko med seboj povezani po krvnem sorodstvu, po zakonski zvezi ali glede na drugo trajno vez (skrbništvo, posvojitev ali sobivanje). V preteklosti je bila funkcija (jedrne) družine zlasti vzgoja in socializacija otrok ter skrb za materialno in čustveno stabilnost njenih (odraslih) članov. Pozneje se je temeljna funkcija družine iz strukturne enote družbene organizacije spremenila; te spremembe so posledica prilagajanja posameznikov – in družinskih članov – spreminjajočim se gospodarskim, demografskim, tehnološkim in kulturnim razmeram (Furstenberg 2014, 12). Različni člani imajo v družini različne vloge, ena pomembnejših pa je – po mnenju Goriupove in Lahetove (2018, 105–106) – prav vloga starih staršev, saj ti preko svojih otrok z vnuki vzpostavljajo povezavo med preteklostjo in prihodnostjo. Na ta način uresničujejo ne le medgeneracijsko sožitje, temveč tudi prenos vrednot.

2.2 Vloga starih staršev v sodobni razširjeni družini

Razširjene družine so sestavljene iz več generacij in lahko vključujejo biološke starše in njihove otroke ter stare starše, tete, strice in (druge) sorodnike. Razširjena družina ima osrednjo vlogo (LaFave in Thomas 2017, 52), saj so njeni člani otrokova opora in zavetje, ga razvajajo – so pa tudi osebe, na katere se otrok obrača po pomoč (Gurtler 2013, 7). Goriupova in Lahetova (2018, 106) trdita, da je zelo pomemben tudi emocionalni vidik vloge starih staršev, saj ti v družinskem življenju (ponovno) postajajo nepogrešljiv člen. Večgeneracijska sobivanja povečujejo odpornost in sposobnost družine zadovoljevati potrebe vseh družinskih članov – kljub več dejavnikom tveganja, ki vključujejo zapletena razmerja in pogosto tudi generacijski konflikt (Papić 2017, 75). Čas, ki ga vnuki preživijo s svojimi starimi starši, je neprecenljiv. Odnos med njimi je namreč edinstven in drug drugega lahko naučijo marsikaj. Dovolj varni medosebni odnosi, da se človek v ranljivosti in ne-

popolnosti lahko razkrije, z njima sooči ter išče nove in bolj učinkovite življenjske poti in drže, so namreč pomembni (Simončič 2018, 217).

V sodobni postmoderni družbi je razširjenih družin, ki živijo v istem gospodinjstvu ali vsaj bližnji soseski, vse manj. Prostorska ločenost nuklearne družine (starši in otroci) od razširjene (s starimi starši) zmanjšuje priložnosti za ustaljene medgeneracijske transferje. Zaradi takšne ločenosti postajajo tako mladi kot starejši bolj ranljivi. Vse več vnukov ima s starimi starši stike redko. Pa bi jim ti z vsemi izkušnjami in modrostjo lahko nudili oporo pri odraščanju, učenju in razumevanju nepredvidljive postmoderne družbene realnosti. Obenem pa so zaradi omejenih stikov z vnuki tudi stari starši prikrajšani za pripadnost, neposredno seznanjanje s sodobnimi družbenimi dogajanjem in novimi tehnologijami. Vse to jim vnuki, če živijo dovolj blizu, lahko nudijo. Tako (lahko) oboji, stari starši in vnuki, izgubljajo medsebojno podporo.

2.3 Družbena vloga starih staršev

Klasična podoba starih staršev običajno slika potrpežljive, ljubeče in modre ljudi, ki imajo svoje vnuke (brezpogojno) radi in ki svojim otrokom – tudi že staršem – priskočijo na pomoč vedno, ko jih ti potrebujejo. To je vsekakor idealizirana podoba. Vlogi stare mame (babice, ome, none) in starega očeta (dedka, nona, opa) nista zgolj zgodovinski stalnici, saj ju vsaka družba in generacija razume, pa tudi interpretira drugače. Obe vlogi sta tesno povezani z družbenim dojemanjem starosti in pričakovanjem glede obeh vlog v določeni kulturi, časovnem obdobju in družbenem prostoru. Knudsen (2012, 232–237) opaža, da so babice pri skrbi za stike s širšo družino tradicionalno spretnejše – s svojo žensko in materinsko intuicijo lažje poiščejo ustrezne načine, kako se vključiti v pomoč mladi družini. Vendar je prednost tako za dedka kot babico, če to vlogo opravljata skupaj. Po drugi strani avtor izpostavlja, da se tudi moški v vlogi dedkov pravzaprav znajdejo dobro. Morda bodo vnuki preko tega učenja sami nekoč dobro odigrali ravno te naučene vloge. Kajti, kot pravi Nežič Glavica (2019, 201), izkustveno učenje omogoča poglobljen odnos, ki nagovarja na eksistencialni ravni – in tako spodbuja k samorefleksiji in osebni rasti.

Druženje starih staršev in vnukov je v (sodobnih) družinah nedvomno pomemben vidik medgeneracijske solidarnosti. S tem namreč poteka tako imenovana medgeneracijska vzgoja (Andoljšek Mravljak in Ramovš 2017, 54). Pri tem poudarjamo, da so – ne glede na norme oziroma zakonske opredelitve v družbi – veliko pomembnejša pričakovanja in vrednote, na katerih temeljijo medgeneracijski odnosi v vsaki posamezni družini. V mnogo družinah so stari starši tudi zaradi dolgega delovnika staršev zelo pomembni pri (so)vzgoji otrok – in neprecenljivi zaradi svojih izkušenj ter življenjske opore. V primeru neustreznosti vzgoje ali prisotnosti nasilja ter prepogoste fizične ali čustvene odsotnosti staršev pa so večkrat celo tisti, h katerim se vnuki zatekajo. Tako lahko stari starši včasih postanejo nadomestni starši – zatočišče, kjer vnuki dobijo občutek varnosti in ljubljenosti. Vnuki zato potrebujejo stare starše skoraj tako kot starše. Starši jim dajejo očetovsko in materinsko oskrbo, brez njih bi bilo življenje težavnejše in revnejše. Stari starši

pa nudijo vnukom pomoč v stiski, tudi npr. denarni ali zdravstveni. Nudijo jim tudi lastne izkušnje in omogočajo dogodivščine. Če želijo ustvariti kvalitetne medsebojne odnose, jih morajo (znati) zgraditi (Gurtler 2013, 5–7). Takšno druženje pri naša kreativno preživljanje časa, saj temelji na medgeneracijskem sodelovanju ter prenosu vrednot z mlajših na starejše in obratno. Buchanan in Rotkirch (2018) poročata o raziskavi na več kot 1500 otrocih, starih med 11 in 16 let, ki je pokazala, da so imeli stari starši, ki se z vnuki ukvarjajo pogosto, manj čustvenih in vedenjskih težav in da tesne vezi med starimi starši in vnuki pri slednjih pomenijo manj čustvenih in vedenjskih težav ter manj težav z vrstniki. Ti odnosi so tudi pomagali zmanjšati škodljive vplive različnih izkušenj – npr. ločitev staršev in vrstniško nadlegovanje.

Pomen tradicionalnih oblik pripadnosti je tudi danes pomemben. Kljub individualistični naravi sodobnih družb namreč posameznikova identiteta ni nekaj povsem poljubnega. Je posledica procesov socializacije, ki jim je posameznik podrejen in preko katerih so mu posredovane vrednote, moralne norme, mišljenjski in vedenjski vzorci skupnosti. Pri tem imajo globoko zakoreninjeni elementi kulture, ki so povezani z religijo določenega okolja in z zgodovinskim spominom posamezne nacionalne skupnosti, zelo veliko vlogo (Golob idr. 2020, 174).

2.4 Vrednote starih staršev so pomembne

Za psihologijo in sociologijo so vrednote del osebnosti. Slovar slovenskega knjižnega jezika – SSKJ (s.v. »vrednôta«) vrednôto opredeljuje kot nekaj, »čemur priznava kdo veliko načelno vrednost in mu zato daje prednost: doživljati, ohranjati, priznavati vrednote; družbene, osebne vrednote; estetske, moralne vrednote; ljubezen, resnica, svoboda in druge vrednote«. Köthemann (2014, 9) navaja, da je definicijo in strukturo vrednot že leta 1951 oblikoval Kluckhohn (1962). Zanj vrednota pomeni kodo ali standard, obstojen skozi čas, ki organizira sistem delovanja kot koncept pojmovanja, ki je, eksplicitno ali implicitno, želeno značilen za posameznika ali skupine in ki vpliva na izbiro razpoložljivih načinov, sredstev ter zaključkov vedënja in delovanja. Isti avtor vrednote torej razume kot idejo (za)želenega. Milton Rokeach (1973, 5) idejo Kluckhohna (1962) nadgrajuje – vrednote opredeljuje kot »trajna prepričanja, da je določen način obnašanja oziroma stanje obstoja na osebni ali družbeni ravni bolj sprejet kot nasprotni, oziroma obratni način obnašanja ali stanje obstoja« (Rokeach 1973, 5). Tudi Reich in Adcock (1976, 18) vrednote razumeta kot prepričanja, ki sprožijo reakcijo posameznika glede na njegova stališča.

Med slovenskimi avtorji je področje vrednot raziskoval Musek (1995; 2000; 2015), ki jih je opredelil kot »motivacijski cilj najvišjega hierarhičnega reda«. Vrednote je klasificiral, jih razdelil na dionizične in apolonske, te pa na hedonske – čutne, zdravstvene, varnostne (veselje, zabava, vznemirljivo življenje, udobje, uživanje, zdravje in varnost), potenčne – statusne in patriotske (moč, ugled, slava, denar, politični uspeh, ljubezen do domovine, narodnostni ponos), moralne – socialne, societalne in tradicionalne (ljubezen, družinska sreča, razumevanje s partnerjem, mir, sloga, enakost, poštenost in delavnost) in naposled izpolnitvene –

spoznavne, kulturne, estetske, aktualizacijske in verske (resnica, modrost, lepota, narava, umetnost, kultura, samoizpolnjevanje, vera in upanje) (2015, 30). Definicije vrednot so torej različne, imajo pa skupne značilnosti, ki jih Rokeach (1973, 3) opredeljuje s petimi ključnimi lastnostmi: »posameznik ima relativno majhno število vrednot; vsi posamezniki imajo iste vrednote, le njihov pomen je različno močan; vrednote so povezane v vrednotne sisteme; korenine vrednot lahko izsledimo v družbi, kulturi, institucijah ter osebnosti in posledice delovanja vrednot bodo vidne v vseh raziskovalnih fenomenih, ki jih bodo raziskovali«. Rokeach (34) izpostavlja še, da so splošne vrednote odraz osebnih, saj osebne vrednote vodijo v družbene vrednote, te pa v splošne vrednote.

Vrednote se spreminjajo, saj doživljamo premik od dionizičnih k apolonskim vrednotam kot nekaj skoraj ‚naravnega‘ (Musek, Lešnik Musek in Musek Lešnik 1993, 34). Kljub temu so rezultati raziskave pokazali, da s starostjo relativno upada pomen hedonskih in potenčnih vrednot – ob tem pa ne upada pomen moralnih vrednot in narašča pomen izpolnitvenih vrednot. Zato naj bi bile generacijske razlike v vrednotah posledica intraindividualnih sprememb (ki imajo določene zakonitosti) v vrednostnem razvoju posameznikov (25–26).

Vera ima mesto tako v zasebnem kot tudi javnem prostoru sodobnih evropskih družb, vsekakor pa številnim ljudem osmišlja in napolnjuje sicer pogosto prazna vsakodnevna življenja (Ruparčič 2022, 83). Igra dragoceno vlogo pri ohranjanju odnosov skozi različne vrste izzivov, vključno z izrazito neugodnimi okoliščinami in obdobji velikega dvoma (McKaughan 2018, 195). Vera kot odnosna resničnost je nekaj živega, dogajajočega se, zato so njen sestavni del rast, zorenje – seveda lahko tudi slabljenje in izginjanje (Turnšek 2021, 982). Filejeva in Kaučič (2019, 566) trdita, da je za starejše duhovni dejavnik najpomembnejši dejavnik, ki vpliva na kakovost življenja. Iz tega lahko sklepamo, da je duhovni vidik gotovo pomemben tudi za prenos vrednot na vnuke. Tudi Musek, Lešnik Musek in Musek Lešnik trdijo, da s starostjo narašča zlasti pomen vrednot, kot so spoštovanje družbenih načel, varnost in vera (1993, 29) – čeprav Potočnik (2008, 335) ugotavlja, da vera v družini izgublja pomen. Vera je osebnostno dogajanje (Turnšek 2021, 984); močno je povezana tudi z duhovnostjo, katere namen je, da človek v življenju najde pomen in smisel ter se čuti celega in povezanega (Perko in Čotar Konrad 2018, 261).

Na podlagi teoretičnega pregleda smo za potrebe raziskave postavili sledeče raziskovalne hipoteze:

- H 1: Dojemanje osebnega pomena vrednot ima močno pozitivno korelacijo z dojemanjem pomena prenosa vrednot na vnuke.
- H 2: Največjo pozitivno korelacijo dojemanja osebnega pomena vrednot z dojemanjem pomena prenosa vrednot na vnuke ima vrednota vera.
- H 3: Ženske statistično značilno višje ocenjujejo pomen prenosa vrednot na vnuke kot moški.
- H 4: Starejši anketiranci statistično značilno višje ocenjujejo pomen prenosa vrednot na vnuke kot mlajši anketiranci.

3. Metodološki pristop

V empiričnem delu raziskovanja smo za obvladljivost količine podatkov in zagotavljanje reprezentativnosti vzorca glede na celotno populacijo vzorec zamejili tako, da smo vanj zajeli starejše odrasle v starostni skupini od 65 do vključno 75 let, ki imajo vsaj enega vnuka ali vnukinjo. V nadaljevanju predstavljamo zasnovo anketnega vprašalnika, potek raziskave ter vzorčenje, karakteristike in zanesljivost vzorca.

3.1 Zasnova anketnega vprašalnika

Vprašalnik je bil iz dveh delov: prvi del vprašalnika smo namenili raziskovanju vrednot, pri čemer smo uporabili Muskovo lestvico vrednot (v nadaljevanju: MLV) (Musek 2000, 29). Gre za predhodno validirano lestvico, ki je rezultat 15-letnega raziskovanja avtorja. Musek (2000) je svojo lestvico oblikoval postopno, za našo raziskavo smo tako uporabili MLV z 31 vrednotami. Najprej smo MLV uporabili za raziskavo pomembnosti vrednot za anketirance osebno, nato pa v smislu pomena za prenos na vnuke in vnukinje. Drugi del vprašalnika je bil naš lasten in je služil za zbiranje socio-demografskih in ekonomskih podatkov o starejših, vključenih v raziskavo – vendar smo se pri tem zgledovali po drugi raziskavi (Naterer idr. 2019). Tu so nas zanimali spol, starost, izobrazba, urbanizacija, oblika bivanja, ocena lastnega trenutnega zdravstvenega stanja in pa osebni mesečni neto dohodek.

3.2 Potek raziskave in zbiranje podatkov

Podatke smo zbirali tako, da smo se povezali z vsemi petnajstimi večgeneracijskimi centri (v nadaljevanju VGC) v Sloveniji. Z vodji VGC smo se vnaprej dogovorili, kdaj bodo izvajali aktivnosti za starejše, in takrat smo se srečanj udeležili tudi mi. Udeležencem smo podali navodila in kuverte s tiskanimi vprašalniki. V navodilih smo pojasnili, kaj vsak sklop, na katerega odgovarjajo, pomeni – in dodatno pojasnili tudi, da ne gre za zbiranje osebnih podatkov, temveč zgolj za zbiranje socio-demografskih in ekonomskih podatkov, ki jih bomo uporabili izključno za potrebe znanstvenoraziskovalnega dela. Prosili smo jih, da izpolnjene ankete oddajo v kuverti v za to namenjeno škatlo. Zbiranje podatkov je bilo popolnoma anonimno, prostovoljno in je trajalo od aprila do septembra 2021.

3.3 Vzorčenje

Vprašalnik je zajel vzorec anketiranih, ki je reprezentativen za uporabljeno starostno skupino v Sloveniji. Velikost reprezentativnega vzorca smo določili na podlagi podatkov Statističnega urada Republike Slovenije (SURS 2021) in teoretičnih spoznanj (Kalton in Vehovar 2001).

Statistični urad Republike Slovenije vodi statistiko o demografskih podatkih prebivalcev Republike Slovenije, pri čemer je bil za nas pomemben delež starejših, starih od 65 in do vključno 75 let. V Sloveniji je bilo po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije (SURS 2021) na dan 31. 12. 2020 v tej starostni skupini 250.631 oseb. Za zagotavljanje reprezentativnosti vzorca celotne populacije

(250.631 oseb v starostni skupini od 65 do vključno 75 let) smo izračunali minimalno število anketnih vprašalnikov, potrebnih za doseganje reprezentativnosti na 384 anketirancev. Pri tem smo se odločili za 95-odstotno raven zaupanja in 5-odstotno tveganje, kar se v družboslovnem raziskovanju šteje kot sprejemljivo (Cohen, Manion in Morrison 2011). Zajeli smo torej anketirance, stare od 65 do vključno 75 let, iz vseh statističnih regij; pri tem je bilo vzorčenje priložnostno. S tem smo želeli zagotoviti geografsko pokritost celotne Slovenije in reprezentativnost po najmanj treh socio-demografskih in ekonomskih kazalnikih. Kadar namreč zagotavljamo reprezentativnost po najmanj treh socio-demografskih in ekonomskih kazalnikih, lahko iz značilnosti vzorca sklepamo o celotni populaciji (Hannan in Freeman 1977, 929–964). Podatke smo vnesli v računalniške baze in jih obdelali s pomočjo programov Excel ter SPSS for Windows.

3.4 Reprezentativnost vzorca

V fazi raziskave smo zbrali več od predvidenega (384) števila anketnih vprašalnikov, in sicer 435. Nepopolne smo izločili in tako dobili 405 veljavnih vprašalnikov. Ob pridobitvi 405 veljavnih vprašalnikov smo preverili reprezentativnost vzorca: tega smo v primerjavi s populacijo izračunali s pomočjo testa hi-kvadrat (χ^2), ki je za spremenljivko spol pokazal vrednost 2,324 (pri stopnji prostosti $df = 1$) in signifikanco $p = 0,127$. Za spremenljivko starost je test hi-kvadrat pokazal vrednost 17,331 (pri stopnji prostosti $df = 10$) in signifikanco $p = 0,067$. Pri urbanizaciji pa je test hi-kvadrat pokazal vrednost 0,892 (pri stopnji prostosti $df = 1$) in signifikanco $p = 0,345$. Vrednosti porazdelitve hi-kvadrata (χ^2) pri signifikanci 0,05 (torej 5 %) so za spremenljivke z eno (1) stopnjo prostosti (spremenljivki spol in urbanizacija) 3,8415, za spremenljivke z desetimi (10) stopnjami prostosti (spremenljivka starost) pa 18,307 (Košmelj in Rován 1997, 290). Na podlagi dobljenih rezultatov lahko torej potrdimo, da je vzorec veljaven in tudi reprezentativen za celotno populacijo.

3.5 Značilnosti vzorca

Pri demografskih vprašanjih so nas zanimali spol, starost, stopnja izobrazbe, urbanizacija, oblika bivanja, ocena zdravstvenega stanja in osebni mesečni dohodek. Rezultati analize demografskih podatkov so prikazani v Tabeli 1.

Spremenljivka	Število odgovorov	%
Spol anketiranca		
moški	177	43,8
ženski	227	56,2
Starost anketiranca		
od 65 do vključno 69 let	201	49,8
od 70 do vključno 75 let	203	50,2
Kje živite?		
urbano okolje	229	57,1
ruralno okolje	172	42,9
Stopnja izobrazbe		
osnovnošolska ali manj	32	8,0

poklicna srednješolska	81	20,1
srednješolska	122	30,3
višja/visoka strokovna	108	26,9
univerzitetna	50	12,4
magisterij ali doktorat	9	2,2
Osební mesečni neto dohodek		
do 600 €	58	14,6
od 601 € do 900 €	172	43,2
od 901 € do 1200 €	100	25,1
nad 1201 €	68	17,1

Tabela 1: Demografija anketirancev.

Iz Tabele 1 lahko razberemo, da je med vsemi anketiranci, ki so odgovorili na vprašanje, 177 (43,8 %) moških in 227 (56,2 %) žensk. Iz Tabele 1 je tudi razvidno, da je v starostni skupini od 65 do vključno 69 let 201 (49,8 %) anketiranih, v starostni skupini od 70 do vključno 75 let pa 203 (50,2) anketiranih. Povprečna starost anketirancev je znašala 69,60 let. Pri stopnji izobrazbe prevladujejo anketiranci s srednješolsko izobrazbo – 122 (30,3 %), sledijo tisti z višjo ali visoko strokovno – 108 (26,9 %), s poklicno srednješolsko – 81 (20,1 %), univerzitetno – 50 (12,4 %), osnovnošolsko ali manj – 32 (8,0 %); najmanj anketiranih pa ima magisterij ali doktorat – 9 (2,2 %). Iz Tabele 1 še lahko razberemo, da 229 (57,1 %) anketirancev živi v urbanem okolju, 172 (42,9 %) pa v ruralnem okolju. Najpogostejši osebni mesečni dohodek anketiranih znaša med 601 € in 900 €, takšnih je 172 (43,2 %), sledijo anketirani z osebnim mesečnim dohodkom od 901 € do 1200 € (100 oz. 25,1 %), 68 (17,1 %) anketiranih ima osebni mesečni dohodek nad 1201 €, medtem ko ima najnižji osebni mesečni dohodek, torej do 600 €, 58 (14,6 %) anketiranih.

3.6 Zanesljivost merjenja

Zanesljivost merjenja smo preverjali s testom Cronbach alfa, ki smo ga izvedli, še preden smo se lotili poglobljenih analiz vsebine vprašalnika. Ker je ta sestavljen iz več različnih delov, smo merjenje s testom Cronbach alfa temu prilagodili. Najprej smo zato testirali vprašanja prvega sklopa – in sicer v kolikšni meri anketiranci ocenjujejo, da je posamezna vrednota pomembna za njih osebno. Cronbach alfa za ta sklop je 0,878, kar predstavlja visoko zanesljivost merjenja. V nadaljevanju smo testirali drugi sklop vprašalnika, kjer anketiranci ocenjujejo, v kolikšni meri je posamezna vrednota pomembna za prenos na vnuke in vnukinje. Cronbach alfa za ta sklop je 0,903, kar prav tako predstavlja izjemno visoko zanesljivost merjenja. Test Cronbach alfa smo nato izvedli še za vse postavke – znašal je 0,939, kar je zopet zelo visoka zanesljivost merjenja. Slednjo opredeljujemo na podlagi mnenja, da vrednost testa Cronbach alfa nad 0,800 kaže na visoko zanesljivost merjenja (Ferligoj, Leskovšek in Kogovšek 1995).

4. Analiza podatkov

4.1 Združevanje spremenljivk

Zaradi velikega števila spremenljivk (31 vrednot iz MLV) smo se odločili za združevanje vrednot v skupine, ki jih je predpostavil že Musek (2000), in s tem postavili nove združene spremenljivke. V prvo skupino vrednot smo pri tem združili vrednote: veselje, zabava, vznemirljivo življenje, udobje, uživanje, zdravje, varnost; te je Musek (2000) imenoval čutne, varnostne in zdravstvene vrednote (CVZ). Drugo skupino predstavljajo vrednote: moč, ugled, slava, denar, politični uspeh, ljubezen do domovine, narodnostni ponos – po Musku (2000) statusne in patriotske vrednote (SP). Tretjo skupino predstavljajo vrednote: ljubezen, družina oz. družinska sreča, razumevanje s partnerjem, mir, sloga, enakost, poštenost, delavnost: te je Musek (2000) poimenoval socialne, societalne in tradicionalne vrednote (SST). V četrto skupini so vrednote: resnica, modrost, lepota, narava, umetnost, kultura, samoizpopolnjevanje, vera, upanje – te je Musek (2000) označil kot spoznavne, estetske, kulturne, aktualizacijske in verske vrednote (SEKAV).

Združevanje zajema tako segment samoocene pomembnosti vrednot za posameznika kot tudi segment ocenjevanja pomena prenosa vrednot na vnuke. Po združevanju smo opravili analizo združenih spremenljivk, ki je pokazala, da tudi take še vedno nimajo karakteristik normalne porazdelitve, zato v nadaljevanju za analizo uporabljamo neparametrične teste. Najprej nas je zanimalo, kolikšne so korelacije med združenimi spremenljivkami.

4.2 Analiza korelacij

Rezultati analize korelacij med združenimi spremenljivkami ob uporabi Spermanovega testa korelacij so prikazani v Tabeli 2.

	CVZ – prenos na vnuke	SP – prenos na vnuke	SST – prenos na vnuke	SEKAV – prenos na vnuke
CVZ – osebno pomembno	0,650**			
SP – osebno pomembno		0,762**		
SST – osebno pomembno			0,749**	
SEKAV – osebno pomembno				0,772**

** $p < 0,01$

Tabela 2: Korelacija združenih spremenljivk (sklopov vrednot).

V Tabeli 2 lahko vidimo, da so prav vsi pari združenih spremenljivk močno povezani, na kar kažejo visoke vrednosti Spermanovega koeficienta. Najvišjo stopnjo povezanosti (tj. 0,772**) izkazuje združena spremenljivka *spoznavne, estetske, kulturne, aktualizacijske in verske vrednote* (SEKAV); pri njej anketiranci najpogosteje ocenjujejo, da so vrednote v tej združeni spremenljivki za prenos na vnuke pomembne. Najnižjo (tj. 0,650**), a še vedno precej visoko stopnjo povezanosti smo zaznali pri združeni spremenljivki *čutne, varnostne in zdravstvene vrednote*

(CVZ), saj anketiranci to skupino vrednot pogosteje ocenjujejo kot za prenos na vnuke pomembno. Ker smo prav pri združenih spremenljivki *spoznavne, estetske, kulturne, aktualizacijske in verske vrednote* (SEKAV) ugotovili najvišjo stopnjo korelacije, smo se v nadaljevanju odločili korelacije posameznih vrednot v omenjenem sklopu analizirati podrobneje; rezultati so prikazani v Tabeli 3.

Posamezne vrednote »Spoznavne, estetske, kulturne, aktualizacijske in verske vrednote«	Spearmanov koeficient (ρ)
vera (osebno pomembno) – vera (pomembno za prenos)	0,812**
umetnost (osebno pomembno) – umetnost (pomembno za prenos)	0,707**
kultura (osebno pomembno) – kultura (pomembno za prenos)	0,703**
lepota (osebno pomembno) – lepota (pomembno za prenos)	0,647**
narava (osebno pomembno) – narava (pomembno za prenos)	0,621**
modrost (osebno pomembno) – modrost (pomembno za prenos)	0,563**
resnica (osebno pomembno) – resnica (pomembno za prenos)	0,550**
samoizpolnjevanje (osebno pomembno) – samozipolnjevanje (pomembno za prenos)	0,521**

** $p < 0,01$

Tabela 3: Korelacija posameznih vrednot iz sklopa SEKAV vrednot.

Podrobnejša korelacija posameznih vrednot v omenjenem sklopu je pokazala, da so prav vsi pari spremenljivk močno povezani, saj izkazujejo visoke vrednosti Spearmanovega koeficienta. Najmočnejšo povezanost smo zaznali pri vrednoti vera (0,812**), sledita vrednoti umetnost (0,707**) in kultura (0,703**). Najnižjo, vendar še vedno močno povezanost smo zaznali pri vrednoti samoizpolnjevanje (0,521**).

V nadaljevanju nas je zanimalo tudi, kako na zaznano pomembnost prenosa posameznih skupin vrednot na vnuke anketirancev vplivajo različni demografski dejavniki.

4.3 Analiza demografskih razlik

Z Mann-Whitneyjevim U testom in testom Kruskal-Wallis smo ugotavljali statistično značilne razlike pri dojemanju pomena prenosa vrednot na vnuke glede na posamezne izbrane demografske kazalce. Najprej smo ugotavljali razlike glede na spol anketirancev.

Združena spremenljivka	U	p	Srednji rang	
			moški	ženske
čutne, varnostne in zdravstvene vrednote – CVZ	17047,000	0,017	216,59	188,93
statusne in patriotske vrednote – SP	17080,500	0,024	215,34	189,08
socialne, societalne in tradicionalne vrednote – SST	17020,500	0,014	185,32	213,02
spoznavne, estetske, kulturne, aktualizacijske in verske vrednote – SEKAV	17680,500	0,047	188,96	212,11

Tabela 4: Mann-Whitney U test združenih spremenljivk glede na spol.

Analiza statistično značilnih razlik glede na spol je pokazala obstoj statistično značilne razlike pri vseh štirih združenih spremenljivkah. Moški namreč statistično

značilno ($U = 17047,000$ in $p = 0,017$) višje (srednji rang 216,59) ocenjujejo združeno spremenljivko čutne, varnostne in zdravstvene vrednote (CVZ) kot ženske (srednji rang 188,93). Prav tako moški statistično značilno ($U = 17080,500$ in $p = 0,024$) višje (srednji rang 215,34) ocenjujejo združeno spremenljivko *statusne in patriotske vrednote* (SP), kot to velja za ženske (srednji rang 189,08). Po drugi strani pa smo ugotovili, da moški statistično značilno ($U = 17020,500$ in $p = 0,014$) nižje (srednji rang 185,32) ocenjujejo združeno spremenljivko *Socialne, societalne in tradicionalne vrednote* (SST) kot ženske (srednji rang 213,02). Podobno moški statistično značilno ($U = 17680,500$ in $p = 0,047$) nižje (srednji rang 188,96) ocenjujejo še združeno spremenljivko *Spoznave, estetske, kulturne, aktualizacijske in verske vrednote* kot ženske (srednji rang 212,11).

Ker nas je zanimalo, ali med anketiranci obstajajo statistično značilne razlike glede na starostni skupini, ki smo ju opredelili, smo izračunali še Mann-Whitney U Test.

Združena spremenljivka	U	p	Srednji rang	
			Od 65 do vključno 69 let	Od 70 do vključno 75 let
čutne, varnostne in zdravstvene vrednote – CVZ	18360,000	0,133	209,77	192,44
statusne in patriotske vrednote – SP	17378,500	0,023	187,27	213,47
socialne, societalne in tradicionalne vrednote – SST	19757,500	0,759	199,29	202,70
spoznavne, estetske, kulturne, aktualizacijske in verske vrednote – SEKAV	19336,500	0,409	197,18	206,75

Tabela 5: Mann Whitney – U test združenih spremenljivk glede na starost.

Tako ugotavljamo, da smo med proučevanima skupinama statistično značilno razliko ($U = 17378,500$ in $p = 0,023$) zaznali le pri združeni spremenljivki *statusne in patriotske vrednote* (SP) – starejši anketiranci (od 70 do vključno 75 let) pomen prenosa vrednot na vnuke namreč ocenjujejo višje (srednji rang 213,47) kot anketiranci starostne skupine od 65 do vključno 69 let (srednji rang 187,27).

5. Razprava

Individualni pomen vrednot za posameznika se je v preteklosti dokazoval že večkrat (Rokeach 1973; Musek, Musek Lešnik in Lešnik Musek 1993; Gorenak 2020). V naši raziskavi smo se osredotočili na pomen konkretnega prenosa vrednot s starih staršev na vnuke. Raziskovali smo tako osebni pomen posameznih vrednot starih staršev kot njihove ocene pomembnosti prenosa teh vrednot na vnuke. Postavljeno H 1: *Dojemanje osebnega pomena vrednot ima močno pozitivno korelacijo z dojetjem pomena prenosa vrednot na vnuke* lahko na podlagi rezultatov Tabele 2 potrdimo. Iz Tabele 2 je še vidno, da smo pri vseh sklopih vrednot zaznali zelo visoko pozitivno korelacijo; najvišja (0,772**) je bila korelacija pri združeni spremenljivki spoznavne, estetske, kulturne, aktualizacijske in verske vrednote. Visoke pozitivne vrednosti korelacije med posameznimi sklopi jasno potrjujejo,

da so tiste vrednote, ki jih stari starši ocenjujejo kot pomembne zase, tudi tiste, ki jih želijo prenesti na vnuke. Stari starši si želijo vrednote, ki so jim pomembne, prenesti tudi na vnuke ter s tem spodbujati spoštovanje in hvaležnost med generacijami (Noriega in López 2020, 1130). V nadaljevanju smo postavili hipotezo H 2: *Najmočnejšo pozitivno korelacijo dojemanja osebnega pomena vrednot z dojemanjem pomena prenosa vrednot na vnuke ima vrednota Vera*. Tudi to hipotezo lahko na podlagi rezultatov Tabele 3 potrdimo, saj je iz nje lahko razberemo zelo visoko vrednost Spermanovega koeficienta – najmočnejšo povezanost osebnih vrednot in vrednot prenosa (SEKAV vrednot) zaznali ravno pri vrednoti Vera (0,812**). Na podlagi te ugotovitve lahko trdimo, da stari starši, ki jim je vera kot osebna vrednota pomembna, želijo to vrednoto prenesti tudi na vnuke. Gutierrez idr. (2014, 9) to trditev nadgrajujejo z lastno empirično raziskavo, kjer še bolj specifično pojasnjujejo, zakaj pri prenosu vere najpomembnejšo vlogo igrajo matere in babice. Musek (2000, 111) ugotavlja, da s starostjo pomen religioznih vrednot narašča. V nadaljevanju smo postavili tretjo hipotezo H 3: *Ženske statistično značilno višje ocenjujejo pomen prenosa vrednot na vnuke kot moški*. Podatki iz Tabele 4 kažejo, da so ob statistično značilnih razlikah ženskam (babicam) bolj kot moškim (dedkom) za prenos pomembne Socialne, societalne in tradicionalne vrednote (SST), pa tudi Spoznavne, estetske, kulturne, aktualizacijske in verske vrednote (SEKAV), medtem ko se jim zdijo Čustvene, varnostne in zdravstvene vrednote (CVZ) ter Statusne in patriotske vrednote (SP) manj pomembne, kot to velja za moške (dedke). Tako lahko hipotezo H 3 zavrnamo. Delno se te ugotovitve ujema tudi z Muskovimi (2000, 149), ko pravi, da so – na splošno – ženskam pomembnejše socialne, družinske, societalne in varnostne vrednote, moškim pa so pomembnejše čutne, statusne in patriotske vrednote. Povsem na koncu smo postavili še zadnjo hipotezo H 4: *Starejši anketiranci statistično značilno višje ocenjujejo pomen prenosa vrednot na vnuke kot mlajši anketiranci*. Tabela 5 kaže, da je statistično značilna povezanost le pri Statusnih in patriotskih vrednotah (SP), ki so pomembnejše starejšim kot mlajšim starejšim. Tistim v starosti med 70 in 75 let so Statusne in patriotske vrednote za prenos načeloma pomembnejše. Zato lahko hipotezo 4 zavrnamo – trdimo, da starost statistično značilnih razlik pri oceni pomena prenosa vrednot na vnuke ne prinaša. Gutierrez idr. (2014, 3) pravijo, da pri veri ta razlika obstaja, saj so ugotovili, da starejši udeleženci (upokojenci) raziskave versko življenje vidijo kot za prenos pomembnejše.

6. Zaključek

Stari starši simbolizirajo družino in so vez med generacijami. Pregovor pravi, da ko umre starejši, je tako, kot da bi pogorela knjižnica – sestavljena iz različnih, a za življenje še kako pomembnih bogastev. Vez med vnuki in starimi starši je zelo posebna in pomembno vpliva na razvoj otrokove osebnosti, saj omogoča prenos vrednot, ki so pomembne za obe generaciji. Skozi medgeneracijske vezi lahko oboji razvijejo obojestransko dostojanstven odnos, se čustveno obogatijo, razvijejo nači-

ne učenja vrednot (med katerimi izstopa vera) za življenje v zahtevni postmoderni družbi. Oblikovanje generacije vnukov poteka skozi prenašanje vzorcev obnašanja in vrednot, ki so za stare starše pomembni – in ki jih vnuki ponotranjijo ter uporabijo, ko se znajdejo pred pomembnimi življenjskimi odločitvami: ob vprašanih o samem sebi, v iskanju identitete in vključevanju v družbo. In ker je človek bitje odnosa, vedno potrebuje nekoga, da lahko vidi in razume (tudi) samega sebe – zato je medgeneracijsko sožitje velikega pomena za vse, ki so vanj vpeti.

Reference

- Andoljšek Mravljak, Veronika, in Jože Ramovš.** 2017. Vzgoja – revija za učitelje, vzgojitelje in starše. *Kakovostna starost* 20, št. 1:54.
- Buchanan, Ann, in Anna Rotkirch.** 2018. Twenty-first century grandparents: global perspectives on changing roles and consequences. *Contemporary Social Science* 13, št. 2:131–144.
- Chambers, Deborah, in Pablo Gracia.** 2021. *A sociology of family life: Change and diversity in intimate relations*. Hoboken: John Wiley & Sons.
- Coale, Ansley Johnson, in Edgar M. Hoover.** 2015. *Population growth and economic development*. Princeton: Princeton University Press.
- Cohen, Louis, Lawrence Manion in Keith Morrison.** 2011. *Research Methods in Education*. London: Routledge.
- Ferligoj, Anuška, Karmen Leskovšek in Tina Kogovšek.** 1995. *Veljavnost in zanesljivost merjenja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Filej, Bojana, in Boris Miha Kaučič.** 2019. Vpliv duhovnosti na kakovost življenja starejših v domačem in v institucionalnem okolju. *Bogoslovni vestnik* 79, št. 2:555–568. <https://doi.org/10.34291/bv2019/02/filej>
- Furstenberg, Frank F.** 2014. Fifty years of family change: From consensus to complexity. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 654, št. 1:12–30.
- Golob, Tea, Matej Makarovič in Matevž Tomšič.** 2020. Pomen religioznosti za evropsko identiteto mladih. *Bogoslovni vestnik* 80, št. 1:161–175. <https://doi.org/10.34291/bv2020/01/golob>
- Gorenak, Mitja.** 2020. *Ljudje v turizmu: Izbrana poglavja iz managementa človeških virov v turizmu*. Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Goriup, Jana, in Danijela Lahe.** 2018. *Poglavja iz socialne gerontologije*. Maribor: AMEU – ECM, Alma Mater Europaea Press.
- Gurtler, Helga.** 2013. *Otroci imajo radi stare starše*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Gutierrez, Ian A., Lucas J. Goodwin, Katherine Kirkinis in Jacqueline S. Mattis.** 2014. Religious socialization in African American families: The relative influence of parents, grandparents, and siblings. *Journal of Family Psychology* 28, št. 6:779.
- Hannan, Michael T., in John Freeman.** 1977. The population ecology of organizations. *American journal of sociology* 82, št. 5:929–964.
- Kalton, Graham, Vasja Vehovar in Andrej Blejec.** 2001. *Vzorčenje v anketah*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kluckhohn, Clyde.** 1962. *Culture and behavior*. Oxford, England: Free Press Glencoe.
- Knudsen, Knud.** 2012. European grandparents' solicitude: Why older men can be relatively good grandparents. *Acta Sociologica* 55, št. 3:231–250.
- Košmelj, Blaženka, in Jože Rovani.** 1997. *Statistično sklepanje*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta 2.
- Köthemann, Dennis.** 2014. *Macht und Leistung als Werte in Europa: Über gesellschaftliche und individuelle Einflüsse auf Werteprioritäten*. Wiesbaden: Springer VS.
- Kump, Sonja, in Sabina Jelenc Krašovec.** 2013. Družina ostaja pomembna za medgeneracijsko sodelovanje in učenje. *Andragoška spoznanja* 19, št. 2:10–28. <https://doi.org/10.4312/as.19.2.10-28>
- LaFave, Daniel, in Duncan Thomas.** 2017. Extended families and child well-being. *Journal of Development Economics* 126:52–65.
- McKaughan, Daniel J.** 2018. Faith through the dark of night: What perseverance amidst doubt can teach us about the nature and value of religious faith. *Faith and Philosophy* 35, št. 2:195–218.
- Musek, Janek, Petra Lešnik Musek in Kristjan Musek Lešnik.** 1993. Vrednotne orientacije skozi življenje. *Psihološka obzorja* 1, št. 2:25–35.

- Musek, Janek.** 1995. *Ljubezen, družina, vrednote*. Ljubljana: Educy.
- — —. 2000. *Nova psihološka teorija*. Ljubljana: Educy.
- — —. 2015. *Osebnost, vrednote in psihično blagostanje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Naterer, Andrej, Miran Lavrič, Rudi Klanjšek, Sergej Flere, Tibor Rutar, Danijela Lahe, Metka Kuhar, Valentina Hlebec, Tina Cupar in Žiga Kobše.** 2019. *Slovenska mladina 2018/2019*. Dunaj: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Nežič Glavica, Iva.** 2019. Vloga izkustvenega učenja v gestalt pedagoškem modelu učenja in poučevanja po Albertu Höferju. *Bogoslovni vestnik* 79:191–202. <https://doi.org/10.34291/bv2019/01/nezic>
- Noriega, Cristina, C. Velasco in Javier López.** 2020. Perceptions of grandparents' generativity and personal growth in supplementary care providers of middle-aged grandchildren. *Journal of Social and Personal Relationships* 37, št. 4:1114–1135.
- Papić, Kaja.** 2017. Medgeneracijsko učenje in znanje. *Revija za ekonomske in poslovne vede* 4, št. 1:73–88.
- Pearce, Lisa D., George M. Hayward, Laurie Chassin in Patrick J. Curran.** 2018. The increasing diversity and complexity of family structures for adolescents. *Journal of Research on Adolescence* 28, št. 3:591–608.
- Perko, Uroš, in Sonja Čotar Konrad.** 2018. Čustvena izraznost družine, struktura družine in volja do bivanjskega smisla oseb iz nealkoholičnih in alkoholičnih družin. *Bogoslovni vestnik* 78, št. 1:251–264.
- Pol, Louis G.** 2017. Rapid Growth in the Elderly Population of the World. V: Moncef Berhouma in Pierre Krolak-Salmon, ur. *Brain and Spine Surgery in the Elderly*, 3–15. Cham: Springer International Publishing AG.
- Potočnik, Mihaela.** 2009. Vpliv potrošništva na življenjski standard slovenskih družin. Magistrska naloga. Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru.
- Potočnik, Vinko.** 2008. Družina kot zveza. *Bogoslovni vestnik* 68, št. 3:313–336.
- Powell, Brian.** 2014. Changing counts, counting change: Toward a more inclusive definition of family. *Journal of the Indiana Academy of the Social Sciences* 17, št. 1: članek 2.
- Reich, Ben, in Christine Adcock.** 1976. *Values, attitudes and behaviour change*. London: Methuen.
- Reynaud, Cecilia, in Sara Miccoli.** 2019. Population ageing in Italy after the 2008 economic crisis: A demographic approach. *Futures* 105:17–26.
- Rokeach, Milton.** 1973. *The Nature of Human Values*. New York: The Free Press.
- Ruparčič, Jože.** 2022. Verska svoboda, pravičnost, etika in pravo. *Res novae* 7:63–90.
- Samir, K. C., in Wolfgang Lutz.** 2017. The human core of the shared socioeconomic pathways: Population scenarios by age, sex and level of education for all countries to 2100. *Global Environmental Change* 42:181–192.
- Simončič, Barbara.** 2018. Nežnost in njen pomen v medosebnih odnosih in v pastoralni. *Bogoslovni vestnik* 78, št. 1:209–218.
- SURS.** 2021. Prebivalstvo po starosti in spolu, občine, Slovenija, 2008H1–2020H2. Statistični urad. <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/05C4002S.px> (pridobljeno 17. 1. 2021).
- Turnšek, Marjan.** 2021. Zakramentalnost in dialoškost vere. *Bogoslovni vestnik* 81, št. 4:973–989. <https://doi.org/10.34291/bv2021/04/turnsek>
- Vaupel, James W., Francisco Villavicencio in Marie-Pier Bergeron-Boucher.** 2021. Demographic perspectives on the rise of longevity. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 118, št. 9:e2019536118.